

SOPRONI KÖNYVESPOLC

FIZIKER RÓBERT

Ujváry Gábor: „Hűség városa, légy hű
őre önmagadnak”. Nyugat-Magyar-
ország 1918–1921 közötti sorsa és
a soproni népszavazáshoz vezető út.
Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-
Sopron Megye Levéltára, Sopron, 2021.

Ujváry Gábor, a Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár intézetvezetőjének az 1921. évi népszavazás centenáriuma megjelent kötete címében Keresztury Dezső köszöntő versét (*Sopron ünnepére*) idézi. Már csak ezért is kedvet kaptam az elolvasásához, ugyanis emlékeim szerint a múlt század nyolcvanas éveinek elején a soproni Munkásőr Úti Általános Iskola évnyitóján – talán az 1982. augusztus 29-én, vasárnap délelőtt tartott ünnepélyes névadón, amikor Lackner Kristóf nevét vette fel az intézmény – ezt a verset szavaltam. „*Sopron!:* erőd, vár, város hadjárt, puszta határok/ közt, tornyok, falak építője, hogy intve lehess őr,/ – próbáltam memorizálni a nem egyszerű verset. Kiváló magyar- és történelemtanárom, Kocsis István segített értelmezni a sorokat, így a nyári szünet utolsó napjait a Fertő vagy a Lővér Fürdő helyett verstanulással töltöttem. Az egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter költeménye a *Vallomások egy városról. Magyar írók Sopronról* című, Sarkady Sándor szerkesztette antológiában jelent meg a szabad királyi városi rang elnyerésének hétszázadik évfordulója tiszteletére és természetesen megtalálható volt az otthoni könyvespolcon is.

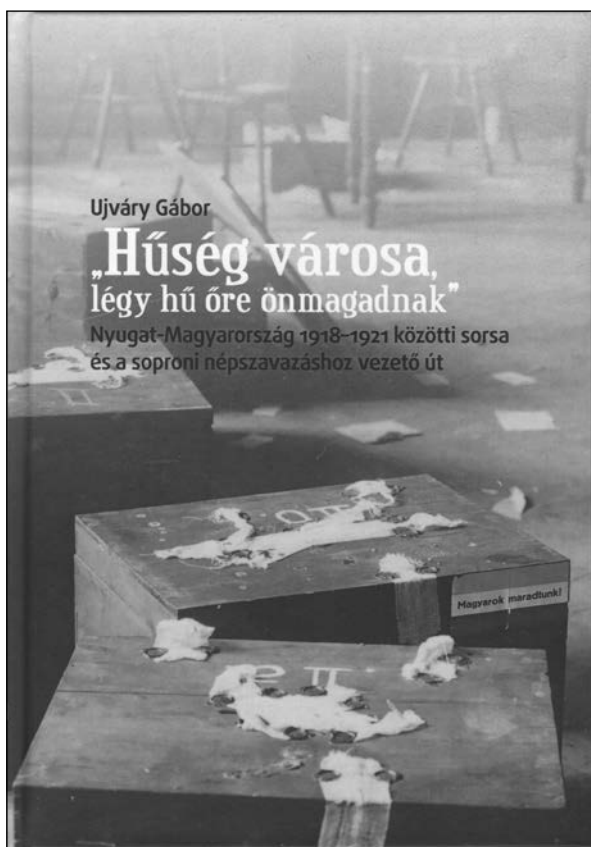
A kötet borítóját Schäffer Ármin, József főherceg udvari fényképészének felvételei díszítik, amelyeken a gézpánttal és viaszpecséttel lezárt szavazóurnák és a padlóra szórt, több kupacnyi, a szavazásnál használt boríték látható a soproni Tiszti Leánynevelő Intézet ebédlőjében, a voksok összesítése után. A fekete-fehér háttérrel egy nemzetiszínű zászlós, Magyarok maradtunk! feliratú röplap töri meg az egyik szavazóurna oldalán, mintegy hirdelve, hogy „az első világháború utáni világpolitika tonnányi értelmetlensége között” legalább „egy cseppnyi értelem és jogszerűség” is akadt. Más kérdés, hogy az idézet Karl Rennertől, Ausztria államkancellárjától származik, aki ezekkel a szavakkal méltatta a többségében németajkúak lakta nyugat-magyarországi terület elcsatolását. Mindenesetre tény, hogy – amint Illyés Gyula írja a fent említett válogatásban – a népszavazás „kitörölhetetlen nyomot hagyott a nemzeti tudatban”.

A szerző megfogadta azt a közkeletű intelmet, hogy a borító tulajdonképpen a könyv bemutatkozása, egyfajta „első kézfogás”, ezért a hátsó táblán – ugyan túlzottan kis betűmérettel szedve – egy ajánlást is megfogalmazott. Ebben egyrészt rögzíti, hogy a múlt

kizárólag nemzeti alapon történő vizsgálata nem elfogadható egy olyan országban, amely földrajzi és geopolitikai szempontból is behatárolt mozgástérrel rendelkezik és az alkalmazkodás és elkülönülés kötéltáncára van utalva. Másrészt – igazolva, hogy a történelem a maga szigorú szabályaival és a befektetett jelentős szaktudományi munkával együtt is szubjektív (re)konstrukció – azt is hangsúlyozza, hogy a számos érvényes és lehetséges igazság egyik megközelítését nyújtja, közérthető nyelvezettel, illetve döntő többségében magyar és kisebbrészt német nyelvű szakirodalom és hazai levéltári források felhasználásával. Ehhez a bevezető gondolatokban azt teszi hozzá, hogy a maradás vagy az átcsatolás (korabeli kifejezéssel Anschluss) kérdésében Sopron városán belül, a környező falvakban, továbbá a nyelvi hovatartozás és a pártszimpátiák függvényében is jelentős eltérések voltak és érdekellentétek feszültek, ezért sem írhatók le az események a jó és a gonosz harcaként. Arról nem is beszélve, hogy a határ két oldalán is – bár „osztrák” és „magyar” történetírás nem létezik, csak különböző tudású és beállítottságú, ebben a kérdésben tulajdonképpen egymás mellett elbeszélő történészek – máig két emlékezet él egymás mellett, a *civitas fidelissima* és a *civitas schwindelissima* narratívája.

A kötet elolvasása, a jó értelemben vett belbecs megismerése után rögzíthetjük, hogy Ujváry Gábor a saját maga elé állított kritériumoknak összességében megfelelt és – Östör Józsefnek, a soproni népszavazás emlékének törvénybe iktatásáról szóló törvényjavaslat 1922. decemberi nemzetgyűlési tárgyalásán elmondott szavai szellemében – „puffogó hazafias frázisok” nélkül vázolta fel az első világháborút követő kaotikus évek máig országos és a határokon túlnyúló jelentőségű történéseit. (Megjegyzem, a polgármesteri köszöntő szövegében pontatlanul szerepel a jelzett törvénycikk száma [1922:XIX. az 1922:XXIX. Helyett]. Előfordulhat, hogy azért nem tűnt fel a hiba a levéltáros szerkesztőknek, mert előbbi éppen a nagy nemzeti közgyűjteményeket egyesítő ún. Országos Magyar Gyűjteményegyetem – köztük a Magyar Királyi Országos Levéltár – önkormányzatáról és személyzetükről rendelkezik. Jó érzés felidézni, hogy a jogszabály tudományos intézetnek minősíti a levéltárat, amelynek nem csupán az iratanyag szakszerű őrzése, gondozása, rendezése és gyarapítása a feladata, hanem annak tudományos ismertetése és kiadása is. Mintha manapság az utóbbi funkció elsikkadni látszana, vagy legalábbis jelentőségében messze elmarad az előbbieik mögött.)

A kilenc nagyobb fejezet a vitatott nyugat-magyarországi terület rövid bemutatása után időrendi sorrendben, Saint-Germain és Trianon árnyékában, az 1921-ben történt meghatározó események (IV. Károly visszatérési kísérletei, a nyugat-magyarországi felkelés, velencei konferencia és népszavazás) értékelő bemutatásával követi végig a Sopronország megmentéséhez vezető utat. Talán legalaposabban a magyar békeszerződés osztrák–magyar határ menti vonatkozásai és a tulajdonképpen nyugat-magyarországiak részvétele nélkül lezajlott felkelés kerül szóba, bár a szerző maga is hivatkozik ezeknek a rendkívül gazdag szakirodalmi feldolgozottságára. Ugyanakkor nehéz pontosan megállapítani az egyes tematikus egységek egymáshoz viszonyított arányait, ugyanis a kötet mintegy negyedét az amúgy nagyon kifejező képi illusztrációk teszik ki – az ugyancsak sokatmondó szemelvények nagy számáról nem is beszélve. A szerző a magazinok fényes,

sima lapjaira emlékeztető oldalakon láthatólag a lehető legteljesebb válogatást kívánta nyújtani a Magyar Nemzeti Múzeum, a Soproni Múzeum és az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára képanyagából.

Az osztrák röplapok feliratainak a fordítása nem sikerült minden esetben. Az „*In Ödenburg lachen die Hühner!*” szólás inkább „Nevetséges/abszurd, ami Sopronban történik!” formában magyarítható a szerző által választott szlengszótári forma helyett. A *Lügenschüppel* szó pedig (notórius) hazudozót jelent. Persze, nem volt egyszerű dolga a szerzőnek, egy további osztrák plakát címének fordítása minden bizonnyal ezért hiányzik. Az „*Amoi muiss a!*” („Egyszer végre a helyére kell tenni/vissza kell szorítani!”) feliratú röplapon egy burgenlandi legény éppen dobozból kiugró nemzeti színű pántlikás kalapot és magyaros bajuszt viselő krampuszt próbál visszagyömöszölni az ugyancsak piros-fehér-zöld ládikába.

Meglátásom szerint a szerző álláspontjának két elemével, egyrészt Prónay Pál és a felkelők szerepével, másrészt az utolsó magyar király visszatérési kísérleteivel kapcsolatban is árnyaltabb megközelítés szükséges. Az előbbivel összefüggésben elég

arra utalni, hogy a százados csak 1921. szeptember 8-án este érkezett meg Sopronba, a felkelés vezetését önkényesen ragadta magához, a Lajtabánság kikiáltása pedig a kétoldalú, Velencében „sínre tett” megegyezést késleltető magánakció, Bethlen István miniszterelnök és Bánffy Miklós külügyminiszter szerint „gyerekes játék” volt csupán. A Rongyos Gárdának utólag elkeresztelt, a helyi lakosság részéről sem egyöntetűen támogatott felkelők pedig a magyar kormány hallgatólagos támogatásával jutottak be a vitatott területre, hogy a hatalom eszközeiként, „hasznos idiotaként” nagyobb nyomatókat adjanak a diplomáciai erőfeszítéseknek, de csupán a megegyezés tető alá hozásáig, onnantól inkább csak egy újabb, megoldandó problémát jelentettek.

Mint ahogy IV. Károly – a szerző által „teljesen előkészítetlennek, ezért eleve kudarcra ítéltnek” és „meggondolatlanak” tartott visszatérési kísérlete is számos álmatlan éjszakát okozott a magyar kormányzatnak, olyan problémát, amelyet – így vagy úgy, de – mielőbb, az eszközökben nem válogatva meg akartak oldani. Persze, az események *mainstream*, az ún. Fehér Könyvek kiadása óta elfogadott olvasata erősíti a szerző véleményét, ugyanakkor a győztesek igaza nem feltétlenül egyezik a kellő távolságtartással kezelendő források segítségével rekonstruálható történeti valósággal. Terjedelmi okok miatt itt csak annyit jelzek, hogy az 1921. tavaszi és őszi királyjárás elsősorban belpolitikai küzdelemként értékelendő. Számos érvet lehet felhozni a királypártiak lépése mellett, az azonban tény, hogy a kétségtelenül tapasztalható „diplomáciai ellengőzt”, „a gyengébb idegzetűekre a kelleténél jobban ható kardcsörtetést” (Pethő Sándor találó megjegyzései) a magyar politikai elit ügyesen használta fel saját céljai érdekében. Nem tudjuk, mit történt volna, ha megvalósul a *fait accompli*, de a helyzet bonyolultságát mi sem jelzi jobban, mint hogy a hivatalban lévő osztrák kancellár bizalmasan azt közölte a bécsi magyar követtel, hogy reménykedik Károly sikerében, mert ez vezethet a nyugat-magyarországi kérdés legtermészetesebb megoldásához és hozhatja el a térség hosszú távú stabilizációját. Meggyőződés szerint – szemben a magyar kutatók többségének meglátásával – azt sem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a szavazólisták összeállítása körüli „némi manipuláció” nem befolyásolta érdemben a leadott voksok arányait.

A soproni népszavazás történettudományi és emlékezetpolitikai utóéletének első száz évét színvonalasan összegző kötet bemutatóját – kerekasztal-beszélgetés keretében – 2022. május 4-én tartották a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében. Ujváry Gábor munkája méltó módon járul hozzá ahhoz, hogy – az ismertetés elején idézett Keresztury szavaival – „a békésen nevelődő város szebb legyen ősei műveit is megújítva” és „bölcsen viselje határ-sorsát”.